

Umumi Maden Durumu

Türkiye Madenciliğinin 1940 Bilançosu.

On sekiz aydanberi bütün şiddetiyle devam eden ve bütün dünyayı saran siyasî buhran, harp haricinde kalan Türkiye'nin umum iktisadî hayatına da azçok müessir olmaktan hâli kalmamış, fakat buna rağmen genç hareket ve hamlelerin hızını ve verimini durduramamıştır. Madenciliğimiz de bunlardan biridir. *Millî Şefimiz'in* B. M. M. açılış nutkunda ifade buyurdıkları gibi «Madenciliğin memlekette son seneler de kaydettiği inkişaf, sevinçle görülecek haldedir.... Kömür havzamızın millileştirilmesi için kabul buyurulan kanunun tatbikine başlanmış ve havzada tatbik edilmekte olan iş mükellefiyeti müsbet netice vermiştir.»

Büyük Önderimizin çizdiği yol ve Cumhuriyet Hükümetinin isabetli direktifleri üzerinde yürüyen Türkiye madenciliği Türk azminin sarsılmaz enerjisi ile 1940 senesinde de ilerleme seyrini muhafaza etmiş bulunmaktadır. Bu sözlerimizi müsbet hâdiselerin ve sarih rakamların belâgatile isbat etmeğe çalışacağız.

TAŞKÖMÜR:

Geçen yılın ilk aylarında alınan bazı isabetli tedbirler sayesinde Ereğli - Zonguldak havzasının taşkömür istihsalâtı tarihinde kaydedilmeyen bir yüksekliğe çıkarak 1940 yılında 3.019.458 tona balığ olmuştur. Bu miktar 1939 yılı istihsalâtı olan

2.696.397 tona nazaran 323061 ton yani % 11.98 nisbetinde bir artış göstermektedir ve 1930 senesi istihsalâtının tam iki mislini tutmaktadır. 1940 şubatından itibaren münferit aylara düşen 1939 ve 1940 senelerinde istihsalât miktarlarını mukayese edersek iş mükellefiyetinin tatbiki neticesinde aylık verim temevvüçlerinin 1939 senesinde olduğu gibi daha

keskin farkların bertaraf edildiğini sarahaten görürüz. 1939 senesinin münferit aylara düşen istihsalât miktarları arasında % 99,88 nisbetinde bir fark mevcutken, 1940 senesinde azamî ve asgarî istihsal arasındaki fark % 26,3-e kadar inmiş bulunmaktadır. Aynı iş mükellefiyeti ve amele kadrosunun sabitleşmesi sayesinde 1939 ikinciteşrininde 139.018 tona kadar inmiş olan havza istihsalâtı 1940 senesinde 219.101 tona çıkarılabılmıştır. Hasat aylarına isabet eden istihsal miktarlarında da 1940 senesi lehinde oldukça ehemmiyetli istihsalât tezayütleri kayde şayandır (grafiğe bakınız).

Ereğli - Zonguldak havzası 1939 ve 1940 yılları istihsalâtının muhtelif işletmele-re göre tevezzüü (ton hesabı) şöyledir:

İ Ş L E T M E L E R	1939	1940
Ereğli Kömürleri işletmesi	775.614	1.025.803
Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi	545.660	552.550
Maden Kömür işleri Türk Anonim Şirketi	267.652	297.394
Kilimli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketi	342.792	405.605
Türk Kömür Madenleri Anonim Şirketi (Kozlu)	144.975	234.500
Türk Kömür Madenleri Anonim Şirketi (Kandilli)	212.398	128.631
İsmail Ergener	97.887	65.593
Ali Fırat	80.011	87.942
Süleyman Sırrı Barlı	72.900	75.926
Hayrı Arapoğlu ve Şürekâsı	55.751	68.577
Naci Üçer ve Şeriki	34.781	30.130
Kireçli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketi	34.896	17.412
Hasan Rıza Temelli	22.289	18.235
Diğer işletmeler	8.791	11.160
Yekûn	2.696.397	3.019.458

Bu cetvele bakılırsa 1940 senesi umum istihsalâtına Ereğli Kömürleri İşletmesi % 33,98 nisbetinde iştirak etmiştir. Halbuki aynı işletmenin 1939 istihsalâtındaki hissesi ancak % 28,77-yi bulmuştu. Bunun asıl sebebi 6.12.1940 tarihinden itibaren Ereğli-Zonguldak havzasındaki tekml madenlerin devletleştirilmesi ve birincikânun istihsalâtının Ereğli Kömürleri İşletmesi hesabına yapılmasıdır.

Taşkömür havzamız 1940 nihayetinde yeni bir faaliyet safhasına girmiş bulunmaktadır. Vekiller Hey'etinin 2/1289 sayılı kararnamesiyle 3851 No. lu kanunun verdiği satın alma salâhiyeti üzerine havzanın bütün ocakları Ereğli Kömürleri İşletmesine intikal etmiştir ve 6.12.1940 tarihinden itibaren bir elden sevk ve idare olunmaktadır.

Şimdiye kadar Zonguldak, Kozlu, Ereğli ve Kilimli olmak üzere dört esaslı mıntakaya bölünen taşkömür havzamız Ereğli Kömürleri İşletmesi tarafından ye-

niden dört mıntakaya ayrılmıştır: Üzülmez, Kandilli, Gelik ve Kozlu mıntakalarıdır.

Havzanın eski taksimatına göre 1940 senesinde umum istihsalâtın 1.398.021 tonu Zonguldak, 821.687 tonu Kozlu, 440.612 tonu Kilimli ve 359.138 tonu da Ereğli mevkiine isabet etmiştir. "Bu yekûnların aylara düşen miktarı aşağıdadır (ton):

A Y L A R	Zonguldak	Kozlu	Ereğli	Kilimli	Yekûn
İkinci kânun	87.286	50.868	13.161	20.309	171.624
Şubat	121.552	70.758	27.276	32.223	251.809
Mart	130.406	71.195	27.356	33.951	262.908
Nisan	115.783	66.848	31.926	34.247	248.804
Mayıs	128.181	72.178	33.583	42.249	276.191
Haziran	118.214	75.186	33.393	39.561	266.354
Temmuz	114.262	74.307	36.244	37.989	262.802
Ağustos	119.108	71.751	32.238	39.518	262.615
Eylül	119.459	75.087	33.909	40.842	269.297
Birinci teşrin	115.047	65.154	35.390	35.631	251.222
İkinci teşrin	103.023	53.442	25.605	37.031	219.101
Birinci kânun	125.700	74.913	29.057	47.061	276.731
Yekûn	1.398.021	821.687	359.138	440.612	3.019.458

1940 senesi taşkômür istihsalâtından sömük ve briket imâli için kullanılan 98.275 ton dahil olmak üzere cem'an 1.973.786 ton imrar edilmiştir. Memleket dahilinde imar edilen taşkômür miktarı 1.842.950 tona balığ olmuştur. Bu miktar 1.521.413 tonu tutan 1939 senesi dahilî imraratına nazaran 321.537 ton yâni % 21,13 nisbetinde bir tezayüt kaydetmektedir.

Ereğli-Zonguldak havzasının 1940 senesi aylara göre taşkômür istihsalâtı ile dahile ve harice olan imraratını (ton hesabı) aşağıya yazıyoruz.

A Y L A R	Tüvenan istihsalât	Oah li imrarat	ihracat	imrarat yekûnu
ikinci kânun	171.624	110.202	989	111.191
Şubat	251.809	153.086	709	153.795
Mart	262.908	171.977	5.918	177.895
Nisan	248.804	181.739	4.107	185.846
Mayıs	276.191	177.720	2.214	179.934
Haziran	266.354	165.414	7.447	172.861
Temmuz	262.802	169.261	—	169.261
Ağustos	262.615	153.629	—	153.629
Eylül	269.297	171.851	66	171.917
Birinci teşrin	251.222	128.822	—	128.822
ikinci teşrin	219.101	142.331	4.694	147.025
Birinci kânun	276.731	116.918	6.417	123.335
Yekûn	3.019.458	1.842.950	32.561	1.875.511

Memleket ihtiyaçlarından en mübrem olanlarını dahilde temin maksadiyle kurulan endüstrimizin tevessüü, Karabük Demir ve Çelik fabrikaları nezdinde yeni imalât branşlarının açılması, demiryol seyrüseferlerinin teksifi ile elektrik ve gaz sarfiyatımızın her sene evvelki seneye nazaran çoğalmasi iktisadî unsurların münferit âmillerine isabet eden taşkömür sarfiyatını arttırmaktadır. 1939 senesinde 155.689 ton taşkömürü yakan Demir ve Çelik fabrikalarımızın 1940 senesi sarfiyatı % 138,86 nisbetinde bir tezayütle 267.808 tona baliğ olmuşken, iplik ve kumaş fabrikalarımızın taşkömür ihtiyacı son bir sene zarfında % 35,41 nisbetinde çoğalmıştır. Kâğıt fabrikalarının 1940 mahrukat sarfiyatında 1939-a nazaran % 31,52 nisbetinde bir artış şayanı dikkattir. Devlet demiryollarının 1939 yılında 391.722 tonu bulan taşkömür istihlâki 1940 senesinde % 17,22 nisbetinde artarak 459.196 tona çıkmıştır. Dahilî ihtiyacımızı % 100 temine çalışan şeker fabrikalarının mahrukat sarfiyatındaki tezayüt % 67,27 nisbeti gibi ehemmiyetli bir rakkam arz etmektedir. Havza dahilinde 1940 senesi zarfında 56,228 tonu lave ve 66.592 tonu tüvenan olmak üzere cem'an 122.920 ton taşkömür sarf edil mistir.

Bazı müstehliklerin 1940 yılındaki taşkömür sarfiyatı ile bunların 1939 senesi ile mukayesesini ve istihlâklerdeki artış nisbetlerini aşağıya yazıyoruz (ton hesabı):

M ü s t e h l i k	1 9 3 9	1 9 4 0	Tezayüd ton	Arlısın % nisbeti
Devlet Demiryolları	391.722	459.196	67.474	17,22
Deniz yolları	141.273	176.937	35.664	25,24
Karabük Demir ve Çelik fabrik.	112.119	267.898	155.689	138,86
Elektrik Santralları	116.088	137.112	21.024	18,11
Çimento fabrikaları	56.110	61.506	5.396	9,62
Gaz şirketleri	43.070	50.251	7.181	16,67
Şeker fabrikaları	32.614	54.554	21.940	67,27
İplik ve kumaş fabrikaları	36.693	49.685	12.992	35,41
Kâat fabrikaları	13.879	18.253	4.374	31,52
Şirketi Hayriye	33.098	36.405	3.307	9,99

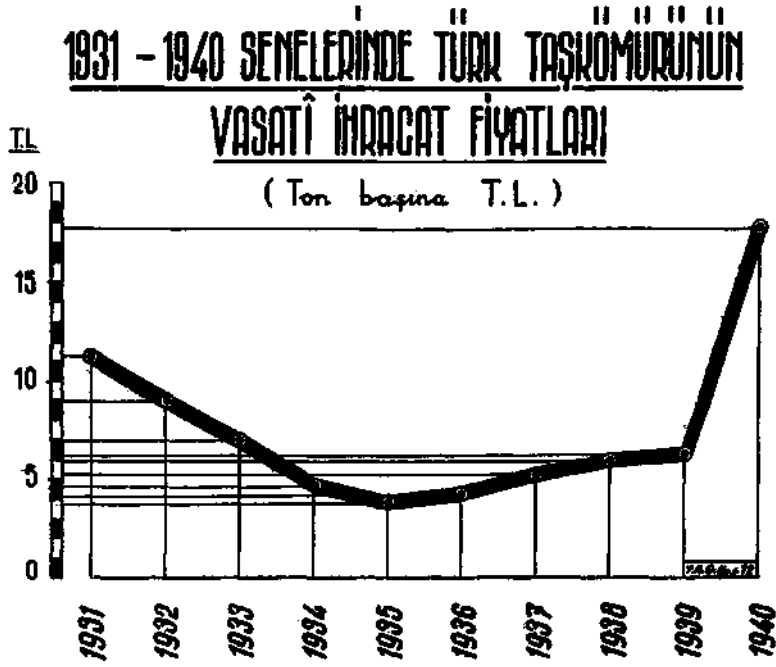
1940 senesi taşkömür sarfiyatımızın % 25,76-sı Devlet Demiryollarına, % 15,02-si Karabük demir ve çelik fabrikalarına, % 9,92-si; Denizyollarına ve % 7,69-u Elektrik İşletmeleri hissesine düşmektedir. Demek senevî kömür istihsalâtının yansından fazlası yani % 58,39-u modern iktisadî hayatımızın dört başlıca unsuru tarafından istihlâk olunmuştur.

Dahilî sarfiyatın muntazaman artması istihsalâtın hali hazır vaziyetinde ecnebi memleketlere olan taşkömür ihracatının tahdidine sebep olmaktadır. Ticaret Ve-kâletinin resmî malûmatına göre 1940 senesinde cem'an 848.000 lira kıymetinde 47.5677 ton ecnebi vapurlara ihrakiye ve hamule olarak satılmıştır. Bu miktardan 32.561 tonu doğrudan doğruya Ereğli-Zonguldak havzamızdan ihraç edilmiş bulun-

maktadır. Müşterilerimiz arasında Romanya birinci ve Yunanistan ikinci mevkii tutmaktadır. Bu ihracatın memleketlere göre tevezzüü ve münferit müşterilerin topyekûndaki % nisbetlerini aşağıya yazıyoruz:

Memleketler	Ton	%nisbeti
İngiltere	1.842	5,66
İtalya	2.746	8,43
Panama	430	1,32
Romanya	14.656	45,01
Yunanistan	12.887	39,58
Yekûn	32.561	100,00

Akdeniz memleketleri arasında maden kömürünce zengin olan memleketimizin taşkömür ihracatını arttırmak ve dahilde mümkün olduğu kadar linyit kullanılmasını çoğaltmak ormanlarımızı koruma ve döviz kaynaklarımızı takviye bakımından da büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bu vesile ile taşkömür ihracat (fob) fiyatlarının 1940 bidayetinden sonuna kadar ton başına 11,61 liradan, bir misli bir yükselişle, 24,86 liraya çıkması da şayanı dikkattir.

Havzamızın Türk antrasiti tesmiye olunan sömük ve briket istihsalâtı için 1939 senesinde 95.573 ton taşkömür sarfedilmişken, 1940 yılında bu miktar % 2,83 nisbetinde artarak 98.275 tonu tutmaktadır. Havzadaki 1940 sömük istihsalâtı 60.192 tonu bulmuşken, briket istihsalâtı son bir sene zarfında % 74,82 nisbetinde bir tezayütle 14.013 tondan 24.497 tona çıkmıştır. 1940 senesi sömük ile briket istihsal ve imraratının münferit aylara düşen miktarı şöyledir (ton hesabı ile).

A Y L A R	T ü r k a n t r a s i t i		B r i k e t	
	İstihsal	İmrrat	İstihsal	İmrrat
İkinci kânun	5.203	3.223		42
Şubat	4.847	4.068	2.673	3.031
Mart	5.173	4.830	3.419	3.001
Nisan	5.152	7.391	3.740	3.610
Mayıs	5.531	4.432	3.488	3.334
Haziran	4.840	3.699	3.135	3.178
Temmuz	4.992	2.981	1.888	1.550
Ağustos	4.644	5.956	2.404	2.957
Eylül	4.789	6.581	1.258	1.043
Birinci teşrin	5.129	6.491	1.301	596
İkinci teşrin	4.946	4.119	—	857
Birinci kânun	4.946	4.206	1.784	1.069
Yekûn	60.192	57.977	25.090	24.268

İmrar olunan briketin 24.162 tonu Devlet D. yolları tarafından sarfolunmuştur.

Havzanın muhtelif mevkilerindeki mevcut stoklar 1940 bidayetinde 119.985 ton taşkömür, 2.028 ton sömük ve 478 ton briketten ibaret iken 31.12.1940 tarihinde 122.733 ton taşkömür, 6.623 ton sömük ve 735 ton briket olmak üzere nisbî bir teza-yüt kaydetmektedirler.

Taşkömür faslına nihayet verirken Ereğli-Zonguldak havzasının yeni bir teşkilâtlandırma ve genişleme devrinde bulunduğu işaret etmeliyiz. Havzanın şark imtidadının Kastamonu vilâyetinin içine kadar uzatılması ve diğer taraftan bütün havza istihsalâtının yeknesak ve rasyonel bir şekle sokulması, amele hayatının tanzimi ve havzada muvasala yolları ile tahmil meselesinin halli selâhiyetli makamları alâkadar eden ve ön sırada gelen meseleleri teşkil etmektedir.

Millî Şefimiz'in daha 1.11.1940 tarihli nutkunda işaret buyurdıkları gibi «Söğütözü kömürlerinin jeolojik tetkikatına devam edilerek arama ameliyatı devresine geçilmiştir... Zonguldak bölgesindeki kömür hattımızın havzaya daha fazla nüfuzunu temin için Zonguldak - Kozlu kısmının inşaatına başlanmıştır... Kömür havzamızda enerji ihtiyacını temin edecek olan 60.000 kilovattık büyük Çatalağzı santralının inşaatına başlanmıştır.»

İşçilerin sağlığını koruma ve iş emniyeti nizamnamesi 5.2.1941 tarihinde Ve-killer Hey'etince kabul olunmuş ve tatbikine girişilmiştir

Madencilüğimizin muhtaç olduğu maden teknisiyenleri için Zonguldak'ta bir mektep açılması kararlaştırılmıştır.

Taşkömür satış ve fiyatlarını tanzim maksadiyle «Türkiye kömürleri satış ve tevzi müessesesi» adıyla yeni bir teşkilât vücade getirilmek üzeredir. Velhasıl memleketin mahrukata meselesi metîn ve azimkar bir kiyasetle kat'î hal yolundadır.

LİNYİT:

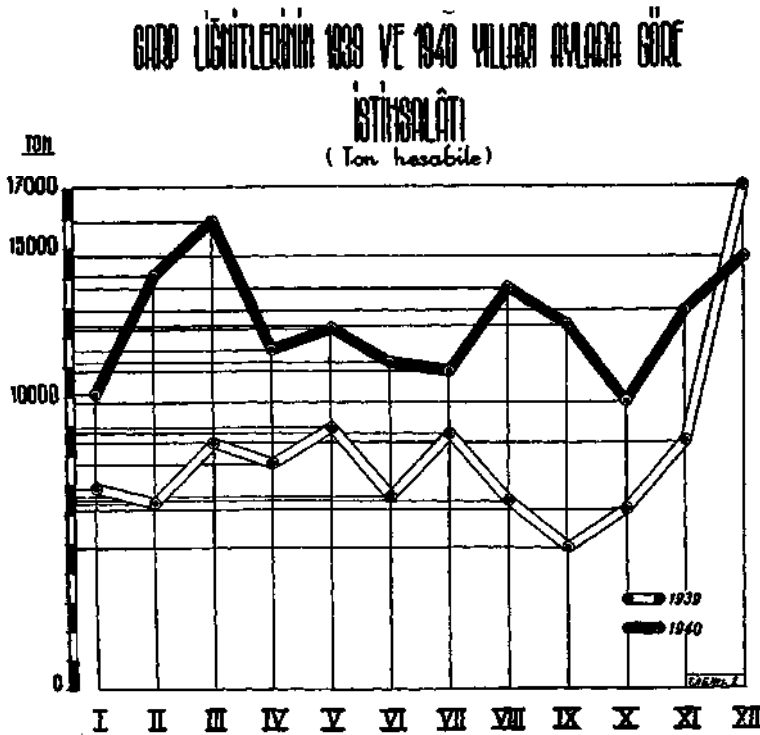
1932 senesindenberi muntazam ve sistematik bir şekilde artan linyit istihsalâtımız 1940 senesinde şimdiye kadar erişilmeyen rekor bir miktarı bularak tahminen 230.000 tona çıkmış ve 1939 yılı istihsalâtına nazaran aşağı yukarı % 100 bir tezyüt kaydetmiştir. Memleketin mahrukata temini işinde linyite verilen ehemmiyet ve alâkadar müesseselerimizin köy halkını teshinat vasıtası olarak linyit kullanmasına alıştırmaya meselesi en pratik ve kolay tarzda cereyan etmekte berdevamdır. Linyit madenlerine mücavir köylerimize gayet ucuz fiyat ve uygun şerait altında linyit sobaları dağıtılmakta ve memleketimizde nisbeten yeni olan linyit maliyet fiyatından ahaliye satılmaktadır. Mecmuamızın geçen sayılarında da işaret ettiğimiz gibi bu tedbirler bir taraftan ormanlarımızı korumaya ve gübreyi tarlalara bırakarak ziraî mahsulümüzün artırılmasını teşvike müteveccih olduğu gibi, diğer taraftan ahaliyi tedricen teshin usullerine alıştırmaktan ibarettir.

Plânlı ve isabetli tedbirler neticesinde memleketin linyit sarfiyatı büyük adımlarla inkişâf etmekte ve linyite olan rağbet seneden seneye çoğalarak, istihsalâtın daha geniş esaslara istinat ettirilmesine yardım etmektedir.

Bu sahada nisbeten yeni olan Eti Bank'ın rolü zikre şayan bir mevki almaktadır.

Hakikaten Eti Bank tarafından işletilmekte bulunan Garp linyitleri istihsalâtını son bir sene zarfında % 54,56 nisbetinde artırımağa muvaffak olmuştur. 1939 senesi istihsalâtı 96 bin 568 ton iken 1940 yılında 149.256 tona çıkmış ve 52.688 ton bir artış kaydetmektedir.

Garp linyit işletmelerinin 1939 ve 1940 senelerinde aylara göre linyit istihsalâtını aşağıyayazıyoruz (ton hesabına).

A y l a r	S o m a		Değirmisaz		T a v ş a n l ı	
	1939	1940	1939	1940	1939	1940
İkinci kânun	3.203	4.671	1.828.	1.256	1.781	4.099
Şubat	3.667	6.845	1.179	3.294	1.515	3.942
Mart	3.946	7.550	1.795	4.581	2.717	4.741
Nisan	3.103	5.410	1.936	2.392	2.698	2.774
Mayıs	4.980	7.426	2.270	3.022	1.657	1.880
Haziran	3.102	6.042	2.504	3.260	956	1.800
Temmuz	4.733	5.434	2.247	2.178	1.766	3.255
Ağustos	2.243	7.327	2.089	3.254	2.062	3.094
Eylül	1.386	7.803	1.466	3.105	2.000	1.542
Birinci teşrin	1.914	5.099	2.158	2.447	2.054	2.235
İkinci Teşrin	3.156	6.407	2.426	3.519	2.855	2.727
Birinci Kânun	6.075	9.262	6.684	2.983	4.317	2.600
Yekûn	41.608	79.276	28.582	35.291	26.378	34.689

Bu cetvele bakılırsa Soma ocaklarının 1940 senesi istihsalâtında 1939 yılına nazaran 37.668 ton yani % 90,53 nisbetinde, Değirmisaz madenlerinde 6.709 ton yâni % 23,47 ve Tavşanlı işletmesinde 8.311 ton yâni % 31,51 nisbetinde bir artış şayanı dikkattir. 149.256 tonu bulan umumî istihsalâttan 148.620 tonu imrar edilmiş ve mütebaki 636 tonu da stoklara ilâve olunmuştur.

Diğer madenlerden Devlet Demiryollarına ait Amasya-Merzifon mevkiinde bulunan Çeltik ocaklarının 1940 senesi linyit imraratında da 1939 yılına nazaran % 62,54 nisbetinde yâni 21.000 ton raddelerinde bir tezayüt mevcuttur. İsmi geçen Çeltik madenleri 1939 senesinde 33.579 ton linyit imrar etmişken 1940 yılı zarfında imraratını 54.599 tona çıkarmağa muvaffak olmuştur. Aydın'ın Gernez-Nazilli mıntakasında bulunan Sümerbank linyit işletmelerinin 1939 yılında 1.403 tonu tutan imraratı 1940 senesinde iki misline çıkarak 2.915 tona baliğ olmuştur.

1940 senesi linyitimraratınınmünferit işletmelere isabet eden miktarları aşağıdaki cetveldен görülebilir:

Madeni işleten	Maden ismi	Mevkii	Ton
Eti Bank	Soma	Manisa-Soma	78.909
» »	Değirmisaz	Kütahya-Emet	35.043
» »	Tavşanlı	» »	34.668
		Yekûn	148.620

Madeni işleten	Maden ismi	Mevkii	Ton
		Nakliyekûn	148.620
D. D. Yollan	Çeltik	Amasya-Merzifon	54.599
Sümer Bank	Nazilli-Gerenez	Aydın	2.915
Balcı Veresesi	Gülhisar-Şahinli	»	2.827
Ziya Nayman	Yeni köy-Cuma ovası	İzmir	2.817
Ağzıaçık Ltd.	—	Erzurum	2.846
	Çavuşlu	Edirne	1.039
Diğer 10 işletme	—	—	3.912
		Umum yekûn	219.575

METALLER-DEMİR:

Memleketimizin medenî ve teknik seviyesinin kalkınmasında mühim bir rol oynamakta olan demir ve çelik ihtiyaçlarımızın dahilde teminine müteveccih tedbirler şayanı memnuniyet bir inkişaf kaydetmektedirler. Karabük demir ve çelik fabrikalarının faaliyetini halihazır dünya vaziyetine göre teşkilâtlandırılması meselesi ile İktisat Vekilimiz bizzat alâkadar olmaktadır. İhtiyaç ve ahval icaplarına göre demiryolları inşaatında kullanılacak ray ve travers imâli için hazırlıklar bitmiştir. Bundan maada gemi saçı ve inşaat demirlerinin istihsalâtına da girişilmiş bulunmaktadır. Vekilimizin son Karabük ziyaretinden sonra memleketin mübrem ihtiyacını teşkil eden muhtelif kuturdaki su borularının imâli için mahsus bir şubenin açılması kararlaştırılmıştır. , Rizede yeni bir tel fabrikası tesisi derpiş olunmaktadır.

Cumhuriyet Hükümetinin bu sahada almış olduğu sistematik tedbirler neticesinde hariçten mubayaa edilen demir ve çelik mamulâtı miktar ve kıymet itibariyle azalmış ve ehemmiyetli bir döviz tasarrufuna imkân hâsıl olmuştur. 1938 senesinde ithalâtımız her ay vasatı olarak 2.348.000 lira kıymetinde 17.558 tonu tutmuşken, Karabük demir ve çelik fabrikalarının açılış senesi olan 1939 yılında aylık vasatî demir ve çelik ithalâtımız 1.679.000 lira kıymetinde 14.204 ton teşkil etmektedir. Bu miktarlarda 1940 senesinde oldukça bir tenakus şayanı dikkattir. Geçen 1940 yılında memlekete ithal olunan demir ve çelik mamulâtının aylık vasatîsi ancak 502.000 lira kıymetinde 2.334 tona baliğ olmuştur.

Karabük demir ve çelik fabrikalarının tevsii ve usta ile usta basıları kadrosunun artırılması dolayısıyla son zamanlarda fabrikalarda 1.070 Türk teknisiyeni istihdam olunduğuna işaret edelim.

Demir ve çelik imalinde iptidâî maddeyi teşkil eden demir cevheri yataklarımızdan Divrik madenlerinde başlıca istihsal açık işletmelerle yapıldığından şark vilayetlerimizdeki soğuk ve bol karlı kış aylarında tatil edilmesine rağmen 1940

senesi zarfında 130.337 ton demir cevheri elde edilmiştir. Bu miktardan 87.239 tonu Karabük demir ve çelik fabrikalarına imrar olunmuştur.

Divrik demir madenlerinin 1940 senesi istihsal ve imraratını (ton hesabı) aşağıya yazıyoruz:

Divriği Demir Madenleri İşletmesi Ş-tinin 1940 senesi ortalarında idaremize göndermiş olduğu istatistiki malûmata bakılırsa madenlerde istihsal olunan demir cevheri stoku ihtiyacı temine amade bir şekilde ve kâfi miktarda mevcuttur. Ağustos 1940 bidayetindeki stok 168.076 ton gibi ehemmiyetli bir miktarı teşkil etmekte idi. Bundan dolayı 1939 yılında 232.076 tona balığ olan demir cevheri istihsalâtında 1940 yılında muvakkat bir tahdit muhtemeldir.

KROM CEVHERİ:

Avrupa harbi yüzünden ihracatı güçleşen ve binaenaleyh istihsalâtının tahdidde tâbi tutulmasına lüzum görülen yeraltı servetlerimiz arasında krom cevheri ilk

mevkide gelmektedir. Hazar senesi olan 1938 yılında 208.405 tona balığ olan krom cevheri ihracatımız 1939 senesinin eylülünden itibaren kayda değer bir şekilde azalarak 1939 yılına isabet eden ihracat miktarı 191.644 tona inmiştir. 1940 senesinde deniz seyrüseferindeki emniyetsizliğin artması yüzünden 1940 senesi nihayetine doğru krom madenlerimizin ihracatı ve buna muvazi istihsalâtı azalmıştır.

Eti Banktan alınan istatistiki malûmata göre 1940 senesinde 182,327 ton krom cevheri ecebi memleketlere satılmış bulunmaktadır. Bu miktar 1939 yılı ihracatı ile mukayese edilirse, tenakus nisbeti ancak % 4,86-yı bulmuştur. Maamafih son iki seneye isabet eden ihracat miktarları arasında 9.317 gibi ehemmiyetsiz bir fark mevcuttur. 1940 senesi krom cevheri ihracatımızın işletme ve bazı memleketlere göre tevezzüü şöyledir (ton hesabı):

A y l a r	İstihsalât	İmrrat
İkinci kânun	—	4.226
Şubat	—	12.631
Mart	9.083	11.967
Nisan	15.904	11.182
Mayıs	32.717	9.810
Haziran	11.865	8.234
Temmuz	11.222	5.347
Ağustos	10.965	5.642
Eylül	17.914	3.139
Birinci teşrin	20.667	3.056
İkinci teşrin	—	7.242
Birinci kânun	—	4.817
Yekûn	130.337	87.293

İşletmeler	U. S. A.	Fransa	ingiltere	isveç	Norveç	YEKÛN
Eti Bank	58.095	17.716	13.208	—	2.642	91.661
Fethiye Ş-ti.	—	9.352	26.381	—	3.861	39.594
Türk Maden	8.026	—	19.888	2.440	—	30.354
S. Paterson	—	—	5.491	—	—	5.491
Yekûn	66.121	27.068	64.968	2.440	6,503	167.100

İşletmeler	U. S. A.	Fransa	İngiltere	İsveç	Norveç	YEKÜN
Nakliyekün	66.121	27.068	64.968	2.440	6.503	167.100
Tekirova	--	1.100	2.534	--	--	3.634
Türk Krom	--	--	2.032	--	--	2.032
O. Brand	--	--	1.666	--	--	1.666
Baştaş	--	--	1.705	--	--	1.705
Çatak	--	--	1.794	--	--	1.794
Sazmaş	--	--	388	--	--	388
R. Yaşar	--	--	813	--	--	813
M. Dostal	--	--	400	--	--	400
C. Hünel	--	--	500	--	--	500
Ş. Yorulmaz	--	--	2.295	--	--	2.295
Yekün	66.121	28.168	79.095	2.440	6.503	182.327

Krom cevheri ihracatımızın yarısı Eti Bank tarafından yapılmıştır. Fethiye Krom Şirketi 39.594 tonla umumî ihracat yekûnunda % 21,72 nisbetinde hissedardır. 30.354 tonla Türk Maden Şirketi üçüncü mevkii tutmuş ve umum ihracata % 16,65 nisbetinde iştirak etmiş bulunmaktadır.

1940 senesi ihracatının alıcılarımıza göre taksimatına gelince: 79.095 tonu yâni % 43,38-i İngiltereye, 66.121 tonu veya % 36,27-i Birleşik Amerika Devletlerine ve 28.168 tonu da yani % 15,45-i Fransaya satılmıştır. Bu üç memlekete umumî kromit ihracatımızın % 95,1-i isabet etmektedir.

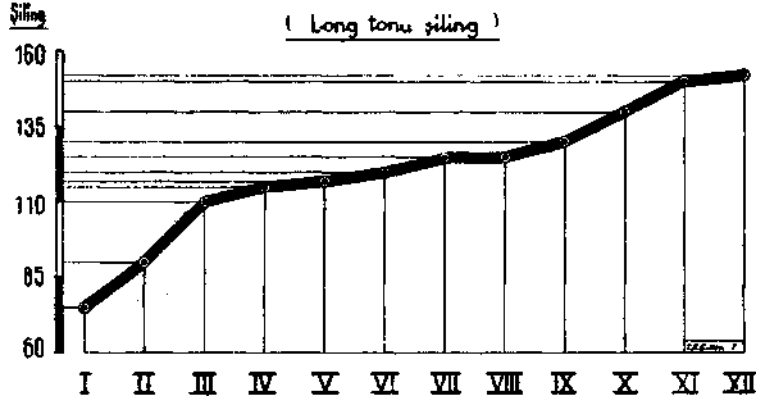
A y l a r	istihsal	İmrrat
ikinci kânun	907	11.521,7
Şubat	2.225	5.191,6
Mart	7.530	13.512,8
Nisan	10.878	11.269,0
Mayıs	16.614	8.977,4
Haziran	17.016	12.598,4
Temmuz	14.830	5.334,0
Ağustos	11.864	--
Eylül	4.030	200,0
Birinci teşrin	2.009	345,0
ikinci teşrin	2.181	--
Birinci kânun	2.044	4.267,2
Yekün	92.128	83.275,1

Geçen senenin krom cevheri istihsalâtına gelince: Şark Kromları (Guleman) krom cevheri müstahsillerimiz arasında ilk sırada gelmektedir. Şark Kromları (Guleman) Şirketinin 1940 senesi aylarına göre krom istihsal ve imrratı şöyledir (ton hesabı):

Bu cetvelden de tebarüz ettiği veçhile 1940 senesinin sonuna doğru imrratın azaldığı ve binaenaleyh istihsalin de tahdide maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Maa-fih Şark Kromları (Guleman) Şirketi nin 1940 senesi istihsalâtı imrratınâ nazaran 8.853 ton yani % 10,63 nisbetinde fazla olmasına göre 1940 senesinde memleketin krom cevheri istihsalât yekûnununun 1939 seviyesine çok yakın olması muhtemeldir.

Krom cevheri ihracatı 1940 senesi zarfında memleketimize 3.224.000 lira kıymetinde döviz temin etmiş bulunmaktadır. Londra piyasasında 1940 bidayeti ile sonu arasında % 48 Cr₂O₃ tenörlü cevher fiyatı long ton başına 75 sterlinden 150 sterline çıkmıştır. Navlun yüksekliği nazarı itibara alınırsa bile Türk kromitinin vasatı ihracat fiyatı 1940 ikinci kânununun da kilogram başına 2,52 kuruşken temmuz vasatı 3,66 kuruşu bulmuştur.

**1940-İN MÜNFERİT AYLARINA GÖRE LONDRA'DA
% 48 Cr₂O₃ TENÖRLÜ KROMİT FİYATLARI**
(Long tonu şiling)

Asrî silahlanmada, yüksek kaliteli çelik imalinde, ateşe mukavim inşaat malzemesi ihrarında ehemmiyetli rol oynamakta olan krom cevheri istihsalâtımızın siyâsî buhran senelerinin geçmesi ile yine 1938 senesine kadar müşahede olunan inkişaf seyrini alacağı muhakkaktır.

BAKIR:

İhracat maddelerimiz arasında 1937 yılından itibaren istihsal edilmekte bulunan külçe bakır son seneler zarfında şayanı dikkat bir ilerleme kaydetmektedir. 1938 senesinde külçe bakır ihracatımız 2.488 tondan 1939 yılında 5.917 tona çıkmış ve 1940 yılında harice ve memleket dahiline bakır satışlarının yekûnu 6.505 tona balığ olmuştur. Bu miktardan 4.662 tonu Amerika B. D-ine satılmıştır. Bakır ihracatından 1940 senesi zarfında 1.936.000 liralık döviz temin olunmuştur.

Maadin Umum Müdürlüğünün resmî malûmatına nazaran 1940 senesi zarfında 2.058 tonu musaffa bakır olmak üzere cem 'an 7.046 ton bakır imrar edilmiştir. Bu miktar 1939 senesi imraratma nazaran % 17,43 nisbetinde bir tezayüt kaydetmektedir.

Ergani ve Kuvarshan bakır madenlerimizde 1940 senesi zarfında 8.551 ton külçe ve musaffa bakır istihsal olunmuştur. 1939 istihsalâtının 6.736 tonu bulmasına nazaran 1940 yılı istihsalâtındaki tezayüt 1.795 ton yani % 26,65 nisbetindedir. 1939 ve 1940 senelerinde aylara göre Türkiye bakır istihsalâtı şöyledir (ton hesabı):

A y l a r	1939	1940
İkinci kânun	262	531
Şubat	175	798
Mart	299	298
Nisan	340	799
Mayıs	701	945
Haziran	546	592
Temmuz	451	767
Ağustos	549	421
Eylül	787	651
Birinci teşrin	906	639
İkinci teşrin	777	977
Birinci kânun	943	1.113
Yekûn	6.736	8.531

nesinde 359 şişeyi bulan cıva imraratı 1940 yılı zarfında % 37,33 nisbetinde artarak 493 şişeye baliğ olmuştur. Ham manzeyit imraratı da son bir sene: zarfında 435 tondan 845 tona çıkarak aşağı yukarı iki mislini bulmuştur.

Memleketin 1940 senesindeki zımpara imraratı 8.762 tonu tutmuştur. Bu miktardan 8.015 tonu Muğla vilâyetindeki

madenlere isabet etmektedir. Geçen yıl imraratın münferit ocaklara düşen miktarları şöyledir (ton hesabı):

Maden ismi	Mevkil:	Ton	Maden ismi	Mevkil	Ton
Kozagaç	Muğla	1.820	Tuzabad	Nakliyekûn	7.427
Elmacık	"	292	Serefeğridağ	Muğla	480
Mesken-Kadıköy	"	449	"	"	158
Şehküy (332)	"	1.355	Aydın-Söke	"	100
" (336)	"	1.670	İzmir-Tire	"	342
Kayabaşı	"	1.841	" Kuşadası	"	305
Yekûn		7.427	Yekûn		8.762

Reisicumhur ve Millî Şefimizin B. M. M. kürsüsünden ifade buyurdıkları gibi 1940 senesinde «Millî müdafaamız için muhtaç olduğumuz saf bakırın imaline muvaffakiyet hâsil olmuştur» ve geçen yıl zarfında 2.022 ton musaffa bakır askerî fabrikalara sevkolunmuştur.

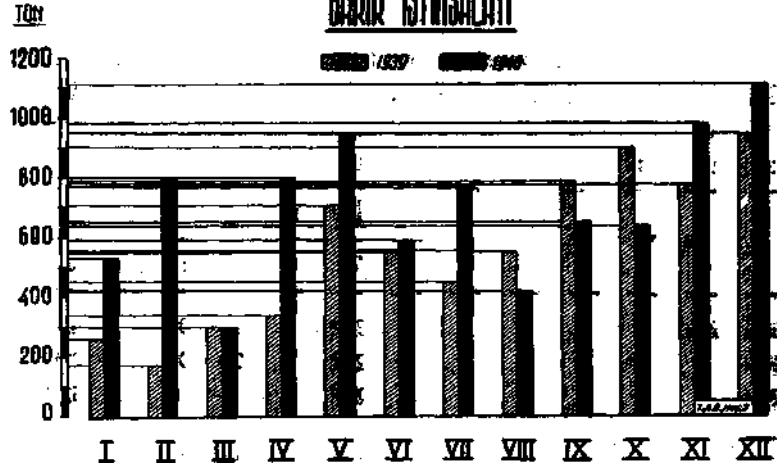
Ticaret Vekâletimizin malûmatına göre külçe bakırın fob ihracat fiyatları müsait bir şekilde yükselmektedir: ikinci kânun ayında kilogramı vasatı olarak 39 kuruştan ihraç olunan bakırın temmuz 1940 da kilosunu 50 kuruşa çıkarmıştır.

DİĞER YERALTI SERVETLERİ:

Talî madenlerden 1940 senesinde 309 ton antimuan ve tahminen 1,470 ton; çinko kurşun imraratı yapılmıştır. 1939 se-

1939 VE 1940 SENELERİNDE AYLARA GÖRE TÜRKİYE

BAKIR İSTİHSALATI

Cetvelde de görüldüğü veçhile Şehküy ve Kozagaç madenlerine umumî zımpara imraratımızın 4.845 tonu yani % 55,3-ü isabet etmektedir.

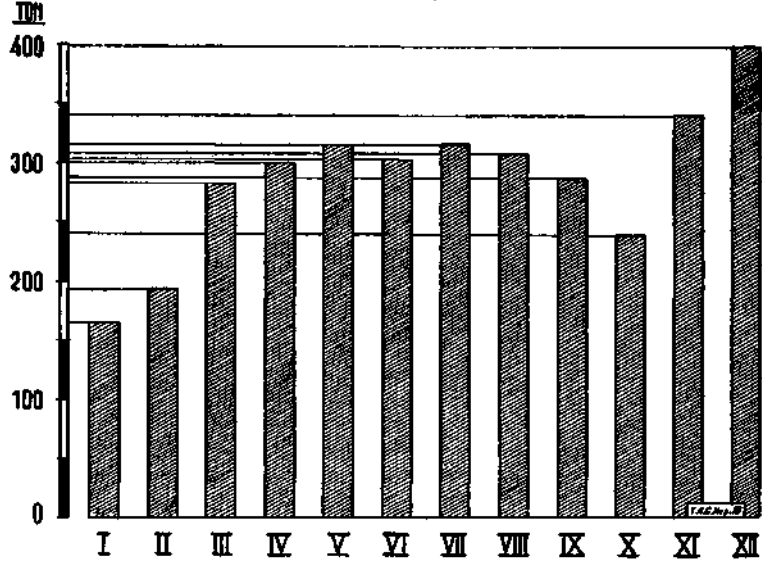
Gayri madenî zuhurattan 1940 senesinde 5.379.600 kg. borasit ve 6.896 ton safi kil imrar edilmiş bulunmaktadır. Maden suyu imraratımız 1939 senesine nazaran 159.911 litre yani % 18,69 nisbetinde bir tezayütle 1.015.696 litreye çıkmıştır.

Değirmen taşı imraratında da 1939 senesine nazaran oldukça bir artış dikkate şayandır.

Millî Şefimizin işaret buyurdıkları gibi 1940 yılında «Keçiborlu kükürt tesiatı tevsî ve ikmal edilmiştir.» 1940 senesi kükürt istihsalâtı 68 tonu çubuk olmak üzere 3.441 tona baliğ olmuştur. Bu miktardan 2.396 tonu dahilî piyasaya imrar edilmiştir.

Keçiborlu madenlerimizin 1940 senesi aylarına göre kükürt istihsâl ve imraratını aşağıya dercediyoruz (kilogram hesabı):

1940 SENESİNDE AYLARA GÖRE KEÇİBORLU KÜKÜRT İSTİHSALATI

A Y L A R	İ s t i h s a l		i m r a r a t (dahilî)		
	Toz	Çubuk	Toz	Çubuk	Blok
İkinci kânun	149.650	16.700	4.100	10.050	1.000.000
Şubat	172.350	20.250	0.200	30.065	
Mart	282.100	—	6.250	—	
Nisan	298.500	1.700	110.550	14.920	
Mayıs	301.900	13.135	619.000	—	
Haziran	285.700	15.750	285.650	—	
Temmuz	314.500	—	66.850	—	
Ağustos	307.450	—	—	170.000	
Eylül	285.000	—	39.100	—	
Birinci teşrin	239.000	—	27.500	9.970	
İkinci teşrin	340.000	—	1.700	—	
Birinci kânun	397.000	—	0.050	—	
Yekûn	3.373.150	67.535	1.160.950	235.005	1.000.000

Lületaş imraratımız da son bir sene zarfında 335 sandıktan takriben 517 sandığa çıkarak % 54,33 nisbetinde bir artış kaydetmektedir.

1940 senesi çimento imraratı ise 267.054 tona baliğ olmuştur ve aşağı yukarı 1938 senesi istihsalâtına muadildir.

Şimdiye kadar söylediklerimizin bir hülâsası olmak üzere 1939 ve 1940 senele-ri Türkiye yeraltı servetleri imraratının mukayeseli cetvelini aşağıya dercediyoruz:

C i n s	1939	1940	Vahid	C i n s	1939	1940	Vahid
Antimuan	1.280	309	Ton	Krom cevheri	191.644	182.327	Ton
Amyant	88	99	»	Kükürt	2.601	2.396	»
Bakır blister	5.917	4.988	»	Linyit	151.267	219.575	»
« rafine	—	2.058	»	Lüle taşı	335	517 (*)	Sandık
Borasit	14.699	5.380	»	Maden suyu	855.785	1.015.696	Litre
Cıva	359	493	Şişe	Manyezit	435	845	Ton.
Çimento	274.742	267.058	Ton	Manganez	3.339	460	»
Çinkolu kurşun	8.007	1.470(*)	»	Mermer	169	355	m ³
Değirmen taşı	886	1.538	Tek	» moloz	7.798	6.425	Ton
» »	770	1.022	Çifte	Taşkömür	1.819.101	1.973.786	»
» »	1.037	919	Parça	» briketi	14.013	24.497	»
Demir cevheri	143.277	87.293	Ton	Sömi kok	63.472	58.977	»
Kil	7.221	6.896	»	Zımpara	9.528	8.761	»

Bu cetvelde de görüldüğü gibi 1940 senesinde başlıca maden istihsâl ve imraratımız 1939 yılına nazaran bir artış kaydetmiştir. Ancak bazı talî derecedeki madenlerde azalış mevcuttur.

Maden istihsâl, ihracat ve imrar işlerimiz bu seyri takip ederken, maden arama ve işletmeye hazırlama işlerimiz de inkişaf halindedir. Kışa rağmen muhtelif mın-takalarda takım takım faaliyet berdevamdır. Buna bir delil olmak üzere Kebanda-ki simlikurşun, Turhaldaki antimuan, Bulgardağındaki altın, Söğütözündeki taşkö-mür, Halıköydeki cıva... kamplarının fasılasız çalışmalarını zikredelim. Bunlardan başka Küre bakır ve Divrik ile Çamdağ demir zuhuratı rezervlerinin tesbiti işi yürümektedir.

Erzincan ve Ankara vilâyetleri dahil inde yeniden linyit etütlerine başlanmıştır.

Beşiri'deki petrol sondajları üç kuyuda ehemmiyetle devam etmekte; faaliyet müsbet neticelere doğru zaman zaman iyi emmarelerle ilerlemektedir.

Hatay'daki sondajlara da devam olunmaktadır. Hülâsa olarak 1940 senesi Tür-kiye madencilik durumu memnuniyet vericidir diyebiliriz.

M. T. A.

* Takribidir.